

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN THỊ THU HÒA

**TRUYỆN NGẮN DÂN TỘC THIỂU SỐ VIỆT NAM
ĐẦU THẾ KỶ XXI TỪ GÓC NHÌN VĂN HÓA**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2018

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN THỊ THU HÒA

**TRUYỆN NGẮN DÂN TỘC THIỂU SỐ VIỆT NAM
ĐẦU THẾ KỶ XXI TỪ GÓC NHÌN VĂN HÓA**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã ngành: 8.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Đào Thủy Nguyên

THÁI NGUYÊN - 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan luận văn “*Truyện ngắn dân tộc thiểu số Việt Nam đầu thế kỷ XXI từ góc nhìn văn hóa*” là kết quả nghiên cứu của riêng tôi, hoàn toàn không sao chép của bất cứ ai. Các kết quả của đề tài là trung thực và chưa được công bố ở các công trình khác.

Nội dung của luận văn có sử dụng tài liệu, thông tin được đăng tải trên các tác phẩm, tạp chí, các trang web theo danh mục tài liệu tham khảo của luận văn.

Nếu sai tôi xin hoàn toàn chịu trách nhiệm.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Thu Hòa

**XÁC NHẬN CỦA
TRƯỞNG KHOA CHUYÊN MÔN**

**XÁC NHẬN CỦA
NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC**

PGS.TS Đào Thủy Nguyên

LỜI CẢM ƠN

Em xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS.TS Đào Thủy Nguyên - Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên về sự hướng dẫn tận tình, đầy đủ, chu đáo và đầy tinh thần trách nhiệm của cô trong toàn bộ quá trình em hoàn thành luận văn.

Em xin trân trọng cảm ơn sự tạo điều kiện giúp đỡ của Ban Giám Hiệu, quý thầy cô giáo Khoa Ngữ văn, Khoa Sau đại học - Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã tạo điều kiện thuận lợi cho em trong suốt quá trình học tập và thực hiện luận văn này.

Em cũng xin chân thành cảm ơn gia đình, bạn bè, đồng nghiệp đã động viên và nhiệt tình giúp đỡ em trong thời gian hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Thu Hòa

MỤC LỤC

Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	6
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	7
5. Phương pháp nghiên cứu	7
6. Đóng góp của luận văn	8
7. Cấu trúc luận văn	9
NỘI DUNG	10
Chương 1: MỘT SỐ VẤN ĐỀ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI	10
1.1. Cơ sở lý luận của đề tài	10
1.1.1. Khái niệm về “văn hoá” và “văn học”	10
1.1.2. Mối quan hệ giữa văn hoá và văn học	13
1.1.3. Tiếp cận văn học từ góc nhìn văn hoá	15
1.2. Khái quát về văn xuôi dân tộc thiểu số Việt Nam đầu thế kỷ XXI	17
1.2.1. Khái quát chung về văn xuôi dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại	17
1.2.2. Phác thảo diện mạo truyện ngắn dân tộc thiểu số Việt Nam đầu thế kỷ XXI	20
Chương 2: VĂN HÓA MIỀN NÚI TRONG TRUYỆN NGẮN DÂN TỘC THIẾU SỐ VIỆT NAM ĐẦU THẾ KỶ XXI	29
2.1. Thiên nhiên mang dấu ấn văn hóa miền núi	29
2.2. Con người văn hóa trong truyện ngắn dân tộc thiểu số đầu thế kỷ XXI	35
2.3. Những phong tục tập quán tốt đẹp trong đời sống văn hóa - xã hội miền núi	45
2.4. Những mặt trái của đời sống văn hóa miền núi đương đại	53
Chương 3: NGHỆ THUẬT THỂ HIỆN VĂN HÓA MIỀN NÚI TRONG TRUYỆN NGẮN DÂN TỘC THIẾU SỐ VIỆT NAM ĐẦU THẾ KỶ XXI	60

3.1. Nghệ thuật xây dựng nhân vật	60
3.1.1. Khắc họa nhân vật qua ngoại hình.....	60
3.1.2. Khám phá, miêu tả đời sống nội tâm nhân vật	63
3.2. Nghệ thuật ngôn từ	68
3.2.1. Ngôn ngữ dân tộc gắn với cuộc sống, con người miền núi	68
3.2.2. Ngôn ngữ bình dị, mộc mạc, đậm tính khẩu ngữ	74
3.3. Cốt truyện và yếu tố ngoài cốt truyện.....	78
3.3.1. Các kiểu loại cốt truyện	78
3.3.2. Yếu tố ngoài cốt truyện.....	83
KẾT LUẬN	91
TÀI LIỆU THAM KHẢO	94

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Văn học dân tộc thiểu số (DTTS) Việt Nam là những sáng tác của các nhà văn DTTS viết về thiên nhiên và đời sống của đồng bào các DTTS trên mọi miền của tổ quốc. Dòng văn học này đã và đang có một vị trí đặc biệt quan trọng trong tiến trình văn học Việt Nam hiện đại. Với lịch sử phát triển hơn nửa thế kỷ qua, văn xuôi DTTS có một sức hấp dẫn riêng, vừa rất độc đáo trong cách nhìn con người và cuộc sống vừa có nhiều nét đặc sắc trong nghệ thuật thể hiện. Tuy nhiên, nếu so với các công trình nghiên cứu về văn xuôi Việt Nam hiện đại nói chung thì mảng nghiên cứu về văn xuôi các DTTS luôn ở tình trạng thua thiệt cả về số lượng và chất lượng. Vì vậy, cần có những công trình nghiên cứu chuyên sâu về mảng sáng tác rất đặc sắc này.

1.2. Nền văn xuôi các DTTS Việt Nam đầu thế kỷ XXI, đặc biệt là truyện ngắn, đã có được một đội ngũ người viết tương đối đông và đạt được một số thành tựu nhất định, góp phần vào thành tựu chung của nền văn học Việt Nam hiện đại. Các cây bút viết truyện ngắn DTTS ngày càng khẳng định được vị thế của mình trên văn đàn nước nhà. Họ đã thực hiện sứ mệnh “*Nuôi giữ ngọn lửa văn chương của dân tộc mình*”. Qua những sáng tác của chính những người con DTTS, bức tranh toàn cảnh miền núi được hiện ra một cách chân thực, sống động với nhiều gam màu đặc sắc. Việc nghiên cứu truyện ngắn DTTS sẽ cho chúng ta một cái nhìn đầy đủ hơn về những giá trị to lớn của văn học ở những miền đất giàu truyền thống văn hóa.

1.3. Văn hóa gắn liền với cuộc sống và sự phát triển của xã hội. Những giá trị văn hóa là thước đo trình độ phát triển và đặc tính riêng của từng dân tộc. Nghiên cứu văn hóa trong văn học là một hướng nghiên cứu giàu tiềm năng, nhất là trong bối cảnh hội nhập, toàn cầu hóa hiện nay. Nghiên cứu văn hóa dân tộc - một mặt, cho thấy đặc trưng văn hóa của một cộng đồng người; mặt khác, cho thấy nét riêng trong phong cách nghệ thuật của nhà văn. Văn hóa trong truyện ngắn DTTS là một vấn đề đặc sắc, lý thú cần được quan tâm.

1.5. Là giáo viên giảng dạy của tổ Ngữ văn, trường Phổ thông Vùng cao Việt Bắc, một trường phổ thông có nhiệm vụ đào tạo con em các DTTS khu vực miền núi phía Bắc, chúng tôi muốn nghiên cứu truyện ngắn DTTS đầu thế kỷ XXI từ góc nhìn văn

hóa để hiểu thêm chính học sinh của mình, từ đó giáo dục các thế hệ học sinh người DTTS biết trân trọng, bảo tồn, phát huy những giá trị văn hóa tốt đẹp của đồng bào, dân tộc mình trước sự tác động mạnh mẽ của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước.

Từ những lý do trên đây cùng với niềm yêu thích say mê các truyện ngắn DTTS Việt Nam đương đại, chúng tôi chọn đề tài “*Truyện ngắn dân tộc thiểu số Việt Nam đầu thế kỷ XXI từ góc nhìn văn hóa*” làm vấn đề nghiên cứu cho luận văn của mình.

2. Lịch sử vấn đề

Trong khoảng gần hai mươi năm trở lại đây, văn xuôi DTTS đã nhận được sự quan tâm của nhiều cây bút nghiên cứu, lý luận phê bình và một số nhà văn, nhà thơ người DTTS có ý thức sâu sắc về tiếng nói văn học của cộng đồng mình. Đã có những công trình lớn, nhỏ quan tâm nghiên cứu văn xuôi DTTS từ nhiều góc độ khác nhau. Để phục vụ cho những vấn đề mà đề tài nghiên cứu, chúng tôi chỉ tập trung tìm hiểu các công trình nghiên cứu từ sau năm 1975 về văn hóa trong văn xuôi DTTS, mà ở đó bao gồm cả những ý kiến đánh giá, nhận xét về truyện ngắn DTTS đầu thế kỷ XXI.

2.1. Các công trình, bài viết nghiên cứu về bản sắc văn hóa trong văn xuôi DTTS nói chung

Trong cuốn *40 năm văn hóa nghệ thuật các dân tộc thiểu số Việt Nam* (1945 - 1985), Phong Lê khẳng định “*Thành tựu của văn xuôi miền núi đã được xác định ở cố gắng của người viết nhằm đi sâu nắm bắt cho được những nét riêng trong cảnh sắc sinh hoạt, trong nét dáng tâm lý và ngôn ngữ con người - những nét hẳn chỉ là người viết dân tộc mới có khả năng làm ánh lên được*” [42, tr.264].

Ma Trường Nguyên - nhà thơ, nhà văn dân tộc Tày - trong cuốn tiểu luận phê bình *Hiện đại mà dân tộc* [38] cũng thể hiện rõ những trăn trở đau đầu về mối quan hệ giữa hai yếu tố hiện đại và truyền thống trong bản sắc văn hóa dân tộc. Trong công trình nghiên cứu của ông có nhiều kiến giải hay về vấn đề bản sắc văn hóa trong văn học DTTS.

Trong công trình nghiên cứu *Văn xuôi Việt Nam hiện đại về dân tộc và miền núi* [37], Phạm Duy Nghĩa đã quan tâm đến vấn đề truyền thống và hiện đại, bản sắc văn hóa dân tộc trong văn xuôi dân tộc và miền núi. Tuy nhiên, công trình này chưa chú ý đến nét riêng của bản sắc dân tộc trong sáng tác của các nhà văn DTTS.

Tác giả Đào Thủy Nguyên trong cuốn sách *Bản sắc văn hóa dân tộc trong văn xuôi của các nhà văn dân tộc thiểu số* [39] đã khẳng định những cảm hứng tư tưởng mang đậm bản sắc dân tộc của đồng bào các DTTS. Đó là: Cảm hứng trân trọng về đẹp tâm hồn, tính cách của đồng bào các dân tộc thiểu số; Cảm hứng tự hào về các giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc; Cảm hứng trữ tình về thiên nhiên, đất nước.

Năm 2014, nhà xuất bản Đại học Thái Nguyên in cuốn *Văn học dân tộc thiểu số Việt Nam truyền thống và hiện đại* [67] do hai tác giả Trần Thị Việt Trung và Nguyễn Đức Hạnh đồng chủ biên. Cuốn sách là tập hợp của nhiều công trình nghiên cứu về văn xuôi và thơ ca DTTS. Trong đó, phần một bao gồm tám bài viết đề cập đến những khía cạnh nội dung và nghệ thuật của văn xuôi DTTS qua tên tuổi của một số tác giả với những tác phẩm tiêu biểu. Tuy nhiên ở công trình này, vấn đề văn hóa dân tộc trong văn xuôi DTTS chưa phải là trung tâm chú ý của các nhà nghiên cứu.

Hoàng Việt Quân trong cuốn tiểu luận *Bàn để làm* đã đưa ra những nhận xét khái lược về văn xuôi Yên Bái. Đồng thời, tác giả cũng đề xuất những phương hướng đổi mới nhằm phát triển hơn nữa đội ngũ những người sáng tác văn xuôi của cả khu vực miền núi phía Bắc. Ông cho rằng “*chỉ có tấm mình trong suối nguồn văn hóa dân gian của dân tộc, từng bước thế hệ trẻ sẽ trưởng thành, sáng tạo ra những tác phẩm văn học nghệ thuật vừa hiện đại vừa giàu bản sắc*” [48, tr.26].

Lâm Tiến, nhà nghiên cứu văn học dân tộc Nùng - người có nhiều công trình nghiên cứu về văn học DTTS đã có những nhận định giàu sức thuyết phục về vấn đề bản sắc dân tộc trong sáng tác của các nhà văn DTTS: “*Bản sắc dân tộc trong văn học là do chính các nhà văn dân tộc sáng tạo ra. Nó thể hiện tâm hồn, tính cách dân tộc qua cách cảm, cách nghĩ, cách nói riêng của nhà văn, là sự thể hiện một cách đẹp đẽ, sáng tạo những truyền thống văn hóa của dân tộc trong điều kiện lịch sử nhất định*” [59, tr.292].

Nhà nghiên cứu Lộc Bích Kiệm trong cuốn *Văn học các dân tộc thiểu số một bộ phận đặc thù của văn học Việt Nam* cũng đã chỉ ra vai trò quan trọng của văn hóa các dân tộc trong các sáng tác của các nhà văn DTTS. Trong đó, nhà nghiên cứu khẳng định các nhà văn chính là người phát huy những giá trị văn hóa của dân tộc mình: “*Khi là nhà văn, là tri thức của dân tộc, họ không chỉ mang trong mình hành*

trang văn hóa xứ sở mà còn là người mang hành trang văn hóa xứ sở ấy tỏa sáng muôn nơi” [20, tr.38]. Tác giả cũng khẳng định bản sắc văn hóa được thể hiện từ không gian, cuộc sống, con người, nếp nghĩ, nếp cảm, cách nói, cách diễn đạt của người miền núi.

Bên cạnh các công trình nghiên cứu, những hội thảo về văn học DTTS cũng đã đặt ra vấn đề nghiên cứu, trao đổi về việc giữ gìn, phát huy bản sắc văn hóa dân tộc thiểu số trong văn học - đặc biệt là trong văn xuôi DTTS.

Ngày 18/11/2011, tại thành phố Lạng Sơn, Hội Văn học Nghệ thuật các DTTS Việt Nam đã tổ chức hội thảo ***Văn học dân tộc thiểu số với sự nghiệp xây dựng, phát triển đất nước trong thời kỳ đổi mới***. Nhìn lại quá trình hình thành và phát triển văn học DTTS nói chung, văn xuôi DTTS nói riêng, ông Nông Quốc Bình - Chủ tịch Hội Văn học nghệ thuật các DTTS Việt Nam đã khẳng định: Các nhà văn DTTS đã mang lại cho văn học nước nhà sự phong phú trong nội dung và hình thức nghệ thuật. Mỗi trang viết của nhà văn là tiếng nói tự hào, là sự kết tinh văn hóa mỗi tộc người trên đất nước Việt Nam. Tuy vậy, để mỗi tác phẩm DTTS thật sự mang hơi thở của cuộc sống, đáp ứng được sự mong mỏi của độc giả, nhiều vấn đề đang đặt ra như những câu hỏi bức thiết và không dễ tìm được câu trả lời. Vấn đề mà chính các nhà văn DTTS cũng trăn trở nhiều nhất là: Có lẽ vẫn còn thiếu chất men gì đó trong hành trình kiến tạo tác phẩm? Chất men này phải chăng chính là bản sắc văn hóa dân tộc làm nên hồn cốt và sức hấp dẫn của tác phẩm văn học.

Ngày 15/5/2014, trong Hội thảo khoa học toàn quốc ***Phát triển văn học Việt Nam trong bối cảnh đổi mới và hội nhập quốc tế*** được tổ chức tại Viện Hàn lâm khoa học Việt Nam, vấn đề truyền thống và hiện đại trong văn học DTTS lại một lần nữa được đặt ra với những trăn trở của nhiều nhà văn, nhà nghiên cứu trong cả nước.

Những năm gần đây, một số luận văn, luận án đã bước đầu tìm hiểu vấn đề bản sắc văn hóa dân tộc, tính dân tộc trong văn xuôi DTTS qua một vài tác phẩm cụ thể hoặc qua sáng tác của từng nhà văn cụ thể, tiêu biểu như: ***Văn hóa và con người Tây Nguyên trong văn xuôi nghệ thuật 1945 - 2000*** (Đặng Văn Vũ - Luận án tiến sĩ), ***Tính dân tộc trong tiểu thuyết Vi Hồng*** (Hoàng Văn Huyền - Luận văn thạc sĩ), ***Bản sắc dân tộc trong sáng tác của Cao Duy Sơn*** (La Thúy Vân - Luận văn thạc sĩ), ***Bản sắc văn hóa Mường trong sáng tác của Hà Thị Cẩm Anh*** (Nguyễn Thị Bích Dâu - Luận văn thạc sĩ)...